

КУЛЬТУРА ЯК СУБСТАНЦІЯ ЛЮДЯНОСТІ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Розмірковуючи про людяність як міру відкритості людської душі до Бога, ми аналізували останні дослідження, серед яких виокремили ідеї В.С. Возняка [6]. Український філософ, наголошуючи на тому, що сучасна ситуація людини демонструє загрозливу ескалацію розлюднення, стверджує: «шукати підстави людяності поза і крім по-людськи значущої й осмисленої спільної справи – пусте заняття. Усім своїм життям, самою своєю суб'єктністю, душею, духом і тілом ми вже вплетені в тканину спільної справи» [2, с. 7]. Такою загальною справою є культура, яка «становить субстанцію людяності і в цьому сенсі і є сама людяність» [2, с. 7].

Зазначимо, що наша позиція в цьому питанні глибоко християнська. Людяність – це міра відкритості людської душі до Бога [6]. Справжня людяність – це онтологічно-буттєвий та ціннісно-свобідний зв'язок людини з Богом; це дарована Богом богоподібність, яка сприймається і реалізується людиною в свободі, любові, а не просто профанний гуманізм, гола «людяність».

Але сьогодні, в контексті трагічних подій в Україні, постає питання: Чому культурні традиції людства не рятують від моральної деградації та падіння? Історія знає багато таких прикладів... Невже ситуація «блукання», тобто перебування в стані недолюдності або взагалі нелюдності – історична «доля» людства? Погодимось з Германом Гессе: «війни були завжди, з того часу як людство пам'ятає про себе, і ніколи не було підстав вважати, що з ними нарешті покінчено» [4]. На жаль, як Діоген, прогулюючись в Афінах в сонячний день з ліхтарем, голосно волав: «Шукаю людину!», так і сучасна людина, вдивляючись в себе та історію людства розгублено та з сумом запитує: «Чому так мало людяності?».

Не претендуючи на серйозний аналітичний рівень, спробуємо коротко відповісти: про яку культуру мовиться як об'єктивну підставу людяності – присутність людства (роду) в людині, реальну конкретизацію загального в окремому (В. Возняк)?; чому сучасні суспільства, маючи захист від тенденцій розлюднення в системі освіти ігнорують можливість розвивати здатності людини визначати свої вчинки присутністю інших (людства) в собі?; допомагати самовизначатися людством (іншими), самовизначатися тим, що реально може зберегти в людині людське? Чи сучасний світ сприяє, призначає людину до того, щоб любити та співпрацювати? Чи він відбирає і те й інше?

Якщо озирнутися навкруги, то побачимо, що послідовно робиться все для того, щоб відібрати в людини здатність любити і співтворити. Що тоді можна назвати нормальним (від – норма), тобто властивим саме людському роду, життям, про яке так лицемірно (а може наївно) говорять можновладці своїм громадянам? Життя без любові та милосердя? Чи залишається в сучасному світі місце для жертвовності, подвижництва, сходження людини? На жаль, патологія стала нормою, а норма – патологією¹.

Ми є свідками виявлення в сучасній культурі тенденцій до знищення своїх релігійних і духовних підвалин. «Велика філософія і велике мистецтво, як і релігійна символіка, вже не потрібні... Розпочинається розвінчування того, що малося за вище у культурі, за верховинне її досягнення. У найрізноманітніші способи викривають не священний і не символічний характер культури» [1, с. 540].

Онтологічно притаманне людині розумне, моральне начало, яке вкорінене у божественному Логосі (В. Соловйов), почуття любові стають відчуженою формою і вкотре на авансцені історії починає панувати головний герой – зіпсутий «натуралізмом» і «об'єктивізмом» раціоналізм. В освіті як і у науці «зростає тіло її, що складається з багатьох відомостей, а сама душа її – система раціональних принципів – залишається без культури і без відомості про саму себе і своє ставлення до останніх цілей людської особи» [7, с. 525].

Це, на жаль, такий період, в історії людства, коли людина починає жити тільки зовнішнім життям, віддаляючись від своїх внутрішніх глибин. Втрачається цілісність почуттів, волі, розуму, серця – цілісність людського духу. В такі періоди людина подібна до човна, який вітри її тваринних інтересів кидають в різні сторони, і за словами Платона, людина схильна стати «найгіршою із bestій». І вона дійсно деградує, виправдовуючи свої найгірші вчинки зовнішніми обставинами, долею, чиймись провинами і прикриваючись різними формами словоблудства. Яку безодню зла в глибинах людської природи показав Ф. Достоєвський! Все людство і кожна людина перебувають у стані гріховності і сама людина не може виправити себе і врятувати. Допомогти може тільки над-особистісне Божественне буття. Втрачаючи Бога, людство в цілому, і в особистості починає жити єдиним поглядом на себе – егоїзмом в буквальному значенні цього слова, відшуковуючи ворога в насильницькому екстазі (війнах, різноманітних революціях і т. п.).

¹ А може був правий К. Маркс, який у рукописах 1844 року, акцентуючи увагу на відчуженості праці, писав про те, що людина, займаючись діяльністю заради фізичного існування, виключно заради заробітку, втрачає свої моральні, духовні якості. «Звідси ... людина відчуває себе свobodно діючою тільки виконуючи свої тваринні функції – коли їсть, п'є, під час статевого акту, в кращому випадку, коли перебуває в своєму помешканні, прикрашає себе і т. п., а в своїх людських функціях вона відчуває себе ... лише твариною. Те, що властиве тварині, стає долею людини, а людське перетворюється в те, що властиве тварині» [5, с. 91].

Трагізм втрати людиною духовних підвалин посилюється в ситуації, коли сучасне суспільство, маючи захист в системі освіти, як потенційної умови збереження в людині людяності, ігнорує таку можливість. Продовжує панувати такий тип педагогіки (наприклад, формальний) і педагогічного мислення, які не здатні «активувати суб'єктність культури, щоб саме вона і вчила, і виховувала – у смислі: живила собою – душу, серце і розум кожного учня» [3, с. 347]. На думку В. Возняка «культура у такому спотвореному (або ж – адаптованому вигляді) не живить, не виховує, не окормлює дитячі душі, реальну суб'єктивність, що перебуває у стані становлення» [3, с. 348]. Також з системи освіти послідовно вилучається гуманітарна складова і, зокрема, філософія, яка може допомогти утриматися людині на сучасних роздоріжжях цивілізації.

Дійсно сутність людини, міра її людяності може розкриватися в культурі. Але в культурі *на релігійній основі, справді в духовній культурі*. «Будь-яка культура (навіть матеріальна культура) є культура духа; будь-яка культура має духовні підвалини, – вона є продукт творчої праці духа над природними стихіями» [1, с. 539].

Насправді, проблема людяності, фундаментальною особливістю якої є релігійність – глибоко християнська. Мовиться про *справжню, істинну* Зустріч людини з Богом. Така Подія оновлює людину, робить її цільною та творчою, що передбачає перш за все милосердя та любов до інших. Адже сам Бог прийшов в цей світ і став істинною Людиною. Своїм життям Він залишив нам особистий приклад, взірець людяності, тому що прожив все наше людське життя. Все, що поза цієї міри, менше цього, не можна називати людським, гідним Людини. Ми переконані, що саме сенс релігійного життя визначальною мірою спрямований на повернення втраченої цілісності почуттів, волі, розуму та серця людини. Для християнства виправданий єдиний буттєвий порядок – порядок любові (В. Лімонченко).

Завершуючи, хотілося б пригадати слова Г. Гессе: «Нехай ця злощасна війна примусить нас глибше, ніж будь коли, відчутти, що любов вище ненависті, розуміння вище розлюченості, мир благородніший за війну. А інакше, яка ще від неї користь?» [4].

Література

1. Бердяєв М.О. Воля до життя та воля до культури / Філософія. Хрестоматія: навчальний посібник / укладач Ткаченко О. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2021. С. 535-546.
2. Возняк В. Людяність як необхідна категорія нового педагогічного мислення // Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія» / ред. кол. Н. Скотна (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. 2015. Вип. 35. С. 4–12.

3. Возняк В. Проблема «третього суб'єкта» педагогічного процесу. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філософія. 2011. Вип. 9. С. 344–354.
4. Гессе Г. Друзья, не надо этих звуков! URL: <http://www.hesse.ru/books/articles/?ar=33>
5. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года. 1974. Т. 42. С. 43-174.
6. Ткаченко, О. (2022). Людяність як міра відкритості людської душі до Бога. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, Вип. 44, 291–299, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.19>
7. Юркевич П. Д. Разум по учению Платона и опыт по учению Канта // Философские произведения. М. : Правда, 1990. С. 466–526.

Володимир Возняк (Дрогобич)

ДЕ І ЯК ШУКАТИ СУТНІСТЬ ЛЮДИНИ?

Перш ніж почати розмірковувати стосовно сутності людини, варто суто рефлексивно визначити той *спосіб мислення*, який при цьому застосовується, окреслити ту теоретичну *оптику*, за допомогою якої ми збираємось побачити сутнісні виміри. Існують оптика розсудку та оптика власне розуму.

Розрізнення *розсудку і розуму* і як рівнів, і як способів мислення є необхідним, так само як розрізнення *цивілізації та культури, моралі та моральності* (рос. – *нравственности*), *соціального та суспільного*. Як свідчить досвід, відсутність такого розрізнення неминуче призводить до редукції, до заміни вищого нижчим: і тоді розум ототожнюється з розсудком, культура – з цивілізацією, моральність – з мораллю, а суспільне – з просто соціальним.

У розсудкового і розумного мислення *різна оптика*, це ніби різні очі суб'єкта, підхід до предмета та спосіб ставлення до нього. У цьому корисним буде звернутися до роздумів видатного російського філософа ХХ століття І.О. Ільїна. Він зазначає: «<...> в той час як розсудкове мислення